

AFŞARLAR

24 Oğuz boyunun en büyüklerinden biri olan Afşarlar'dan bir grup 14. yy.'da Kuzey Suriyedeki Halep Türkmenlerinin içinde gözükmektedir (1). Onlar Haleb'in asi valisi Çekem'in yöredeki kabilelere karşı yürüttüğü düşmanca siyasetten korunmaya çalışan Akkoyunlu reisi Kara Osman'a katıldıkları 1407'de Akkoyunlularla ilk ittifaklarını yaptılar; ancak onların 1418'de Suriyedeki asil yurtlarına geri döndüklerini görüyoruz (2). Bununla birlikte Afşarların bir kolu olan Kutbeyli aşireti 1434 yılı sonlarına kadar Kara Yülük Osman Bey'e hizmetlerini sürdürdüler (3). Reisleri Mansur Bey döneminde Afşarlar Fırat suyu savaşında, 1468-69'daki Timurlulara karşı seferde ve Osmanlılara karşı Otlukbeli savaşında Uzun Hasan'ın ilk ve en sadık müttefiklerinden biri idi (4). Uzun Hasan'ın oğulları Sultan Halil ve Yakup dönemlerinde onlar Bayındır ailesine hizmetlerini sürdürdüler (5). 15.yy.'ın sonundaki Akkoyunlu Konfere (bağlaşık) boyları arasındaki savaşlar sırasındaki Afşarlar önce Save, Kum, Kaşhan ve daha sonra Şiraz gibi Irak-ı Acem'in pek çok merkezini elinde tutan Uzun Hasan'ın torunu Muhammedî b.Yusuf'un yanında yer aldılar. Muhammedî'nin ölümü ve 1500'de "Taht Paylaşımı" sırasında kuzeni Sultan Murat b. Yakub'un

---

*) Bu çeviri J.Woods'un *The Akkoyunlu , Clan, Confederation and Empire*, (Minneapolis , 1976) adlı eserinin 197-214 sayfaları arasındaki "The Aqqoyunlu Confederates" başlıklı bölümünden yapılmıştır.

1. Ahmed el-Kalkaşandi, *Subhū'l-A'şa fi Sına'at'ul-İnşa*, 14 cild, Kahire, 1913-19 C.VIII, s.281-82; Halil el-Zahiri, *Zübdet-i Keşf el-Memalik*, neşr: P. Ravaisse, Paris, 1894, s. 105; diğer bilgiler için bak. F.Sümer, Oğuzlar, Ankara 1967, s.261-68.
2. Bilgi için bak., John Woods, *The Aqqoyunlu, Clan, Confederateion and Empire*, Minneapolis, 1976, s. 66, 67, 68.
3. Ebu Bekr-i Tihranî, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, neşr: Necati Lugal-Faruk Sümer, Ankara, 1962-64, s.110; F. Sümer, Oğuzlar, s.268.
4. *Kitab-ı Diyarbekriyye*, s. 216, 218, 219, 222, 273-74, 485; Hasan Beg Rumlu, *Ahşenü't-Tevarih*, XI. cilt, yay: Hüseyin Nevai, Tahran, 1970, s.535.
5. Celaleddin Devvani, *Arz-nâme*, neşr: İrac Afşar , Tahran, 1956, s. 30; Ferudun Bey Ahmed, *Münşeatu's-Selatin*, 2 cilt, İstanbul, 1857-59, cilt I, s. 330-33; Abdul Hüseyin Nevai, *Asnad ve Mukatabat-ı Tarih-i İran*, Ez Timür ta Şah İsmail, Tahran, 1962, 646-52.

ardında toplandılar (6). Şah İsmail'in fetihleriyle birlikte Mansur Bey'in reisliğindeki Afşarlar yeni hanedana desteklerini verdiler ve Kızılbaş konfederasyonu'na girdiler (7). Onların diğer bir kolu olan Araşlu aşireti reisleri Murat Han'ın 1504'de Şah İsmail tarafından öldürülmesine kadar Safevilere direnmeye devam ettiler; ancak çok geçmeden onlarda Kızılbaş birliğine katıldılar (8).

AĞAÇERİLER

Afşarlar gibi Ağaçeriler de 14. yy.' da Doğu Anadolu ve Kuzey-Batı Suriye'de bulunuyorlardı; fakat öncekilerin tersine çok erken tarihlerde (1389'dan önce) Karakoyunlu konfederasyonuna katılmışlardı (9). Karakoyunlular'ın 1469'da çökmesinden sonra bazıları Uzun Hasan'a katıldılar; ancak onların Akkoyunlu devletindeki rolleri iki küçük çaplı sefere katılmakla sınırlıdır (10).

AĞMALU

Bu aşiret Sultan Halil'in Fars eyaletinde 1476'da yaptırdığı bir resm-i geçit sırasında küçük bir grup olarak gözükmektedir(11).

AHMEDLU

Ahmedlu reisi Ahmed Bey 1457'den ölüm tarihi 1469'a kadar Doğu Anadolu ve İran'da Uzun Hasan Bey'in en sadık mütteliklerinden biriydi (12). Bununla birlikte kaynaklarda bu aşiretten ismi geçen tek reis Ahmed Bey'dir. 17.yy.' da Safeviler devrinde Ahmedlu aşireti Karabağ bölgesine yerleştirildi. Bugün İran Azerbaycanı'nda onların ismini taşıyan bazı köyler mevcuttur (13).

-
6. *Ahşenu't-Tevarih*, XII. cilt, *A Chronical of The Early Safavids*, C.N. Seddon, Baroda, 1931, s. 21-25.
  7. Gaffari, *Nusah-ı Cihan-ârâ*, neşr :H. Naraki, Tahran, 1963, s.269.
  8. Hürşah el-Hüseynî, *Tarih-i İlçt-yi Nizamşah*, V.Makale, yay: M.Hüseyn Zaidi, Yeni Delhi, 1965, s. 476; İskender Bey Türkmen Münşi, *Tarih-i Alâmarâ-yi Abbâsî, İrac Afşar*, Tahran, 1955, s. 135, 320.
  9. *Subh VIII*, 282; Sümer, *Karakoyunlular*, I, Ankara, 1967, s.30-31.
  10. *Dişarbakriyye*, s.544, 547.
  11. *Arz-nâme*, s.28.
  12. *Kitab-ı Dişarbakriyye*, s.268, 510
  13. *Alam-ârâ-yi Abbâsî*, s. 881; *Ferheng-i Coğrafya -yi İran*, X cilt, Tahran, 1948-53, IV.cilt, s. 8.

ALPAVUT

Karakoyunlu devletini oluşturan aşiretlerin en önemlilerinden biri olan Alpavut aşireti (14) o zamanda Orta Aras Vadisi, Irak-ı Arap ve İran Kürdistan'ında görülüyorlardı (15). 1467'den sonra onlar yavaş yavaş Akkoyunlu Devletine girmeye başladılar ve 1473 yılındaki Otlukbeli savaşında Akkoyunlular safında yer aldılar (16). Sultan Halil ve Yakup Bey dönemlerinde Fars ve Irak-ı Acem eyaletlerinin hakimleri oldular; ancak zaman zamanda Akkoyunlu Devletine karşı isyan hareketlerinde bulundular (17). Alpavutlar hakkında bilgi veren Safevi kaynaklarına göre 16.yy.'ın ortasında onlar Kuzey Azerbaycan, Şirvan ve Karabağ bölgelerinde iskan edilmişlerdir. Bir bölümü de 16.yy.'da Osmanlılar'dan kalarak onlardan, tımar ve arpalık elde ettiler (18).

AMIRLU (Emirli)

Mevcut kaynaklarda sadece üç mensubu görülen Amirli aşireti 1436'dan 1457'ye kadar Diyar-ı Murdar ve Orta Fırat bölgesinde küçük bir öneme sahip olmuştur (19).

-
14. F. Sümer, *Karakoyunlular*, s.27; Kaşgarî'de (Arapça metin I, 127-28, III, 311) bu boyun isminin manası kahraman-yiğittir. Fakat Minorsky'nin izahına göre (Hududu'l-Alam, s.292) kelime Moğolca'dır ve tebaa anlamına gelir. Bu terim hakkında en son çalışma için bak. Sir Gerard Clausen, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*, Oxford, 1972, s.128.
  15. A.D.Papazian, *Persidskie Dokumenty Matc nadara*, Kupchie, Erivan, 1968, s. 416-26 (1429-30), 438-39 (1436), 454-56 (1503); *Diyarbakriyye*, s.71, 426, 429, 433, 458; Ebu'l-Feth-i Bağdadî, *Tarih-i Gıyasî*, neşr: M.Scmidt-Dumont, Freiburg, 1970, s.43-44; Şerefhan Bitlîsî, *Şeref-nâme*, yay: V.Vellaminof-Zernov, 2 cilt, St. Petersburg, 1860-62, s.315.
  16. İdris -i Bitlîsî, *Heşt-i Bihîşt*, British Library, no: 7646-47, II, s. 104 b-105a Ahsenü't-Tevarih, cilt XI, s.540.
  17. Fadlullah b. Ruzbihanî, *Tarih-i Alam-arâ-yı Eminî*, Fatih Küt. no. 4431, s. 63b, 83a, 89b,91b, 103-4b, 107b, 108a,109a.
  18. *Ahsenü't-Tevarih*, *Tarih-i Abbasi* ve *Tezkretü'l-Müluk*'daki bilgi için bak. F. Sümer, *Karakoyunlular*, s. 28, not 50, 51; Ayrıca aşağı ve orta Kür Vadisindeki Alpavut yerleşmeleri için bak. *Ferheg-i Coğrafya -ı İran*, IV, s. 41 ve Ermeniya ve komşu ülkeler haritaları; T. Gökbilgin, "Osmanlı Devlet Hizmetindeki Akkoyunlu Ümerası," *TM.*, IX, 35-46.
  19. *Diyarbakriyye*, s. 122-24, 164, 192, 218, 277.

ARAPKIRLU

Safeviler döneminde şöhret kazanan Büyük Şamlu Kızılbaş konfedere boyunun bir bölümünü oluşturan Arapkirli aşireti 15.yy.'ın ikinci yarısında Akkoyunlular'a küçük bir hizmet yapmışlardır. Onlar bu zamanda Orta Anadolu'da yaşıyorlardı (20).

ARAŞLU, bak. AFŞAR

BAHARLU

Karakoyunlu Devletini meydana getiren boylarının en önemlisi olan Baharlu aşireti Akkoyunluların Karakoyunlulara son vermesinden sonra Horasan'a göç etti ve oradan da büyük bir kısmı Timurlu Babür'ün peşinden Hindistan'a gittiler. Şakaruglu Hasan Bey riyasetindeki bir kısım Baharlu da İran'da kaldı ve Kızılbaşlar'a karşı mücadelesinde Alvand b. Yusuf'u desteklediler (21).

BAYAT

1407 ile 1418 yılları arasında Memlük kuvvetleriyle Türk aşiretleri arasında cereyan eden mücadelelerde (Kuzey Suriye) Afşarlarla birlikte hareket eden Oğuz Bayat boyu Akkoyunlu devletinin askeri hayatına hiç bir zaman tam olarak katılmamıştır (22). Bununla birlikte Cam-ı Cem-Âyin'in yazarı Hasan Bayati ve şair Muhammed Fuzuli gibi Bayatlı şahıslar devrin edebî ve kültür sahasına büyük katkılarda bulundular(23). Şam Bayatlarının bir kolu olan Kaçarlar 1492'de Rüstem b. Maksud'u tahta çıkarmaya uğraşan Eybe - Sultan Bayandur'a yardım ettiler ve ardından da

---

20. Diyarbekriyye, s.379, Sümer'in Safeviler dönemindeki Arapkirli hakkında Oğuzlar adlı kitabındaki bilgilere ek olarak bak. Tahmasb Safevi, Tezkire neşr: Abdu'l-Şakur, Berlin, 1924, s. 40; Klaus Michael Röhrborn, Provinzen und Zentralgewalt Persiens im. 16. und 17. Jahrhundert, Berlin, 1966, 46.

21. Hondmir, *Habibü's-Siyer*, yay: J.Humai ve M.Debir Şiyaki, 4 cilt, Tahran 1954, cilt IV, s. 463; *Ahsenü't-Tevarih*, XII, s. 57-58; Abdu'l-Baki Nihavendi, Ma'asır'ı Rahimi, neşr: Hidayet Hüseyin, 3 cilt, Calküta, 1910-31, c. I, s.57; Diğer bilgiler için bak. F. Sümer, *Karakoyunlular*, s. 23-25; *Oğuzlar*, s.47, 146-47, 354

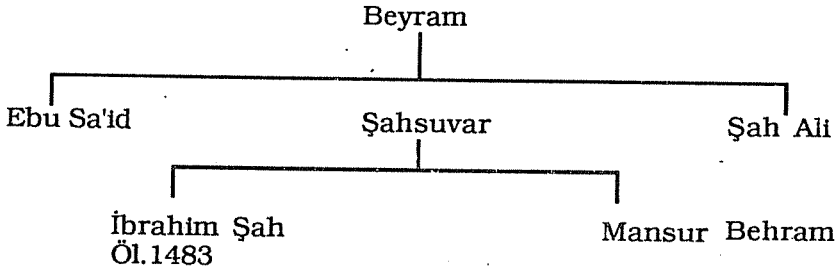
22. Meselâ bak. *Diyarbekriyye*, s. 265.

23. F.Sümer, *Oğuzlar*, s. 220, 231.

Kazvin'i Gilanlılar'dan kurtardılar (24). Her iki Bayat aşireti ve Kaçarlar daha sonra İran'a hakim olarak büyük roller oynamışlardır.

BEYRAMLU

Karakoyunlu hükümdarı Kara Yusuf Bey'in emirlerinden biri olan Beyram Bey'den gelen Beyramlu aşireti 1467 ile 1469 arasında Akkoyunlu devletine katıldılar. Uzun Hasan Bey döneminde Timurlu Ebu Said ve Hüseyin Baykara'ya karşı yapılan savaşlarda bulunan aşiret Hürremabâd'ın zapt edilmesinde de büyük rol oynadılar(25). 1478'de Şah Ali Bayramlı ve oğlu Behram, Akkoyunlu şehzadeleri arasındaki taht mücadelelerinde Sultan Halil'e karşı Yakup Bey'i desteklediler ve Yakup Bey'in devrinde İbrahim Şah Bey başta olmak üzere pek çok Beyramlı devlet idaresinde önemli makamları ellerinde tuttular(26). Beyramlu aşireti Akkoyunlular'ın yıkulmasından sonra kaynaklarda gözükmez.

BİCAN veya BİCANLU

Prof.Dr. M.Halil Yınanç Akkoyunlu devletini meydana getiren aşiretler arasında Oğuzların Becene boyundan olması muhtemel olan Bican aşiretini zikreder(27); ancak Bican isminin bir boya mı yoksa şahsa mı aid olduğu tam olarak bilinmemektedir. 1436'da Uzun Hasan

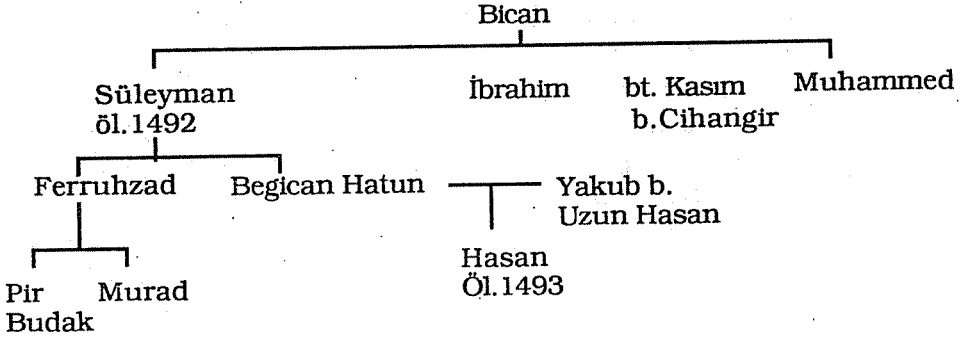
24. Bak.Sümer, *Oğuzlar*, 227-28, 234.

25. *Diyarbakır'ya*, s.399, 438-39, 452, 465, 466, 482, 483, 490, 546, 555; Ayrıca bak. Sümer, *Karakoyunlular*, 31.

26. "*Tarih-i Eminî*", 75a, 81b; Topkapı Sarayı Arşivi, Evrak no.3160; Zahirreddin Maraşî, *Tarih-i Gilan ve Deylemistan*, neşr:M.Stude, Tahran 1968,s.434-38, 443-44; Ali Lahici, *Tarih-i Hanî*, neşr:E.Dorn, Petersburg 1857, s.17-20.

27. M.Halil Yınanç, "Akkoyunlular", İ.A., s.253, Sümer, *Oğuzlar*, 312-13.

Bey'in hizmetinde gördüğümüz Bican Bey'in daha sonraki devirlerde Akkoyunlu tarihinde büyük şöhret kazanan Süleyman Bey Bican'ın babasıydı (28). Süleyman Bey ve haleflerinin faaliyetleri Akkoyunlu, Safevi ve Osmanlı kaynaklarında 1526'ya kadar tafsilatlı olarak zikredilir. Bundan sonra ise herhangi bir kaynaktan geçmez(29).

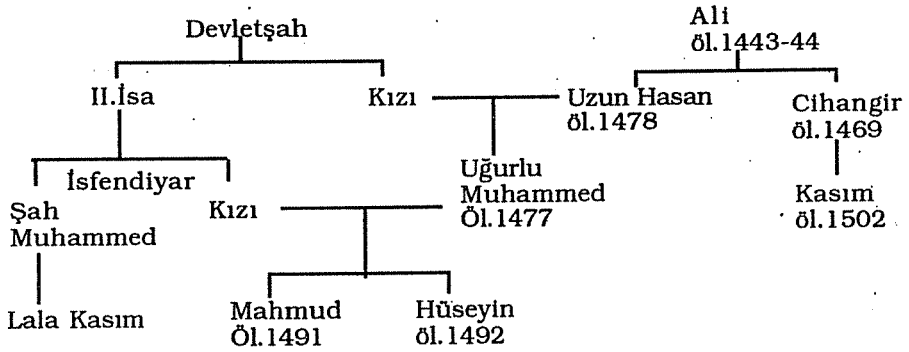
BULDUKANI-MARDASI

Buldukanî aşireti bu zamanda Diyarbakır'ın kuzeyindeki Eğil kasabasının hakimleriydiler. Aşiretin reisi Devletşah Buldukanî Akkoyunlu reisi Osman Bey'in çok iyi dostu ve müttefiki idi. 1441'de Akkoyunlu reisi Ali Bey Devletşah'ın kızını oğlu Uzun Hasan Bey'e alarak aradaki dostluğu daha da kuvvetlendirdi. Bununla birlikte

28. *Diyarbakriyye*, s.135; Tarih-i İlçî'de (VI.Makale, Tahran Üniversitesi Kt. no:4323) Süleyman Bey Bicanlu olarak; Şerefhan'da ise (Cilt I) Bicanuklu olarak geçer.

29. Saray Arşivi, ev. 5943 ve 6474; Gökbilgin, Osmanlı Ümerası, s.41; Avedis K.Sanjian, *Colophons of Armenian Manuscripts*, 1301-14080, a Source for Middle Eastern History, Cambridge, Mass, 1969, s.305, 307; *Diyarbakriyye*, 218, 395, 543; Tarih-i Gilan, s.466-67; Anonim *Süryani Kroniğe* (15.yy.), neşr ve çev.: E.A.W.Budge, *The Chronography of Bar Hereaus*, 2 cilt, Londra, 1932, II, XLVIII-LII; Habibü's-Siyer, IV, 437-38; Bitlisi, II, 145a; *Ahsenü't-Tevarih*, XI.cilt, 535; Şerefhan I, 108, 146, 388-89, 394; N.Göyünç, *XVI.yy.'da Mardin Sancağı*, İstanbul, 1969, s.108-9, 123; Gökbilgin, Osmanlı Ümerası, s.42, not 29'daki Süleyman Bayındur'un Yakub'un veziri olduğu ifadesi yanlıştır. Gülşeni de (Menakıb-ı Gülşeni, British Library, no:12958) Süleyman Bey Bican'ı da Vezir olarak zikreder. Osmanlı çevirisinde Emirü'l-Ümera veya Divan Bey'i dir.

Devletşah'ın oğlu II.İsa eniştesi Uzun Hasan'a karşı birkaç kez isyan hareketinde bulundu; ancak sonuçta Uzun Hasan İsa Bey'in kızını oğlu Uğurlu Muhammed'e alarak mesele tatlıya bağlandı. Kasım b.Cihangir'in Diyarbakır'deki hükümranlılığı döneminde (15.yy. sonları) iki cemaat arasındaki ilişkiler çok iyileşmişti. Akkoyunlu devletinin İran'da sona ermesiyle birlikte Buldukanî aşireti 1504'de Dulkadirli Beyliğine tabi oldular ve birkaç yıl Kızılbaşlara karşı direndiler. Osmanlıların 1514'de Doğu Anadolu'yu fethetmelerinden sonra Buldaniler'den bir kol eski Akkoyunlu garnizonlarından biri olan Murat su'yu üzerindeki Palu'yu işgal ettiler. Bu Bozulus Türkmenlerinin büyük göç yollarından birinin onların kontrolü altına geçmesi demekti(30).

BOZDOĞAN-BUZTUGAN

1348'de Trabzon üzerine yapılan akında Akkoyunlularla birlikte bulunan Bozdoğan aşireti daha sonra Sivas-Kayseri hükümdarı Kadı Burhaneddin'in 1398 yılında Akkoyunlu reisi Osman

30.V.Minorsky, "A Soyurghal of Kasım b. Cihangir," BSOAS, IX,1939, 927-60; Hüseyin Tabatabaî, *Fermanha-yi Türkmanan-ı Karakoyunlu ve Akkoyunlu*, Kum, 1973, s.113-116; Saray Arşivleri, Evrak 5591, 5847, 6367; J.-L. Bacque-Grammond "Un Fetihname" Zu-l -Kadiride dans les archives ottomanes," *Turcica*, II, 1970, 138-150, 6556, 8315; Ömer Lütfi Barkan, *XV. ve XVI. asırda Osmanlı İmparatorluğunda Ziraat Ekonomisinin Hukuki ve Mali Esasları*, I cilt, İstanbul, 1943, s.XXXIII, İbn Tanrıverdi, *en-Nücumû'z-Zahire*, W.Popper, 6 cilt, 1909-29 (University of California Publications in Semitic Philology, II-VII), Berkeley, VI, 701; *Diyarbakıryye*, 99 161-62, 239, 268, 271; Şerefhan I, 175-87.

Bey tarafından öldürülmesi olayına da katılmışlardır. Ancak bu tarihten sonra Akkoyunlularla herhangi bir işbirliğine girdikleri aşikar değildir(31).

CANDAROĞULLARI, bak. İSFENDİYARI

ÇAKIRLU veya ÇAKIRLU

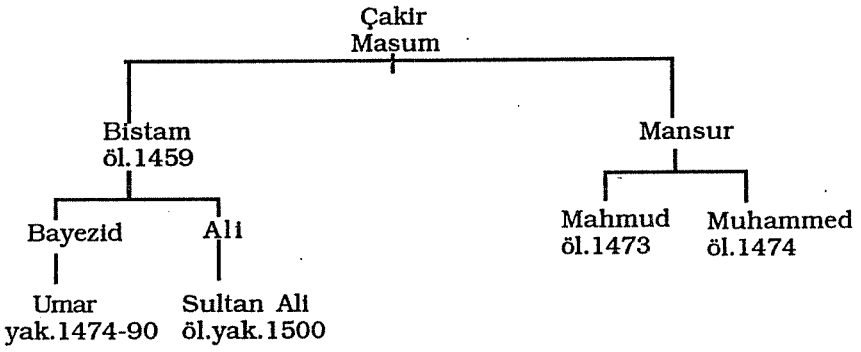
Karakoyunlu reisi Kara Yusuf'un Azerbaycan Timurlularıyla (Miran Şah) mücadelesinde onun ilk müttefiklerinden biri olan Bistam Bey Çakırlu yaptığı yardıma karşılık olarak Divan reisliği ile birlikte Erdebil, Kızılağaç ve Doğu Azerbaycandaki Muğan yörelerinin valiliği ile ödüllendirdi. Karakoyunlular'ın çökmesinden sonra Çakırlu aşiretinin çoğunluğu Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'a tabi oldular ve eski yurtlarında kaldılar. Akkoyunluların yapmış olduğu büyük fetihlere katılan aşiret Otlukbeli savaşında da Osmanlılara karşı Akkoyunlu saflarında yer aldılar. Uzun Hasan Bey'in saltanatının son yıllarında Sultan Halil'in veliiahtlığına muhalefet eden Uğurlu Muhammed'in isyanını desteklediler. Daha sonraki taht mücadelesinde ise Sultan Halil'e karşı Yakubun tarafına katıldılar ve bu sayede Safevi fetihlerine kadar Doğu Azerbaycan'ın idaresini ellerinde tuttuılar. 17. yy.'da Safeviler devrinde de Çakırlu hala Şakki'nin idaresini elinde tutuyordu ve 19. yy.'da Şirvan'da onlara tesadüf edilmiyordu (32).

---

31. Bu ilk devir için bak. Michael Panaretos, *Peri ton Megalon Kommenon*, neşr: O.Lampseidu, Athens, 1958, s.68; Çeviri: M.Brosset, "Chronique de Trebizonde C.Lebeau, Histoire du bas-Empire, Paris, 1824-36, s.488-89; Kadı Burhaneddin için bak. Woods, *The Aqqoyunlu*, not.53, Ancak *Diyarбекրтыге*'de (s.82) 1421 de Karakoyunlu İskender'e karşı Kara Yülük Osman Bey'le birlikte savaşan bir Bozdoğan vardır. Bu aşiret hakkında daha geniş bilgi için bak. F.Sümer, *Oğuzlar*, 178-79, 193-95, 275-76, 306, 348.

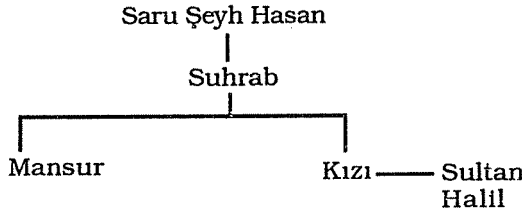
32. Saray Arşivi, 7076; R.Rahmeti Arat, "Fatih Sultan Mehmed'in Yarıllığı" *TM*, VI, 1936-39, s.151; Feridun Bey I, s.288; Asnad ve Mukatabat, Tahran, 1962, s.590; *Diyarбекրтыге*, s.429, 480, 521, 544; Tarih-i Gilan, 353-56, 436; Ambrosio Kontarini "The Travels of the Magnificent M.Ambrosio Contarini", Çev:S.A. Roy, *Travels in Tana and Persia*, London, 1873, s.126; *Tarih-i Emîni*, 74a, 79b, 147b; *Ahsenû't-Tevarih*, XI, s.541, cilt XII, s.27; *Gülşeni*, 46a, 48a; *Tarih-i Abbasi*, s.671, 1086; Abbaskuli Kudsi, *Gülistan-ı İram*, Çev: Abdülkerim Alizâde, Baku, 1970, s.16; Daha geniş bilgi için bak. Sümer, *Karakoyunlular*, s.28-29.

ÇEMİŞKEZEKİ-MALKİŞİ

Bu aşiret 1456'da Akkoyunlulara katıldı ve ittifakları 1459'da Suhrab Bey Çemişkezi'nin kızıyla Sultan Halil'in evlenmesiyle pekiştirildi. Daha sonra kızılbaş konfedarasyonuna giren bu aşiret 16. ve 17. yy. Safevi kaynaklarında gözükmemektedir (33).

ÇEPNİ-ÇABNİ

Bu Oğuz aşireti 14. yy.'da Trabzon havâlisinde yaşıyordu ve Anadolu ile İran arasındaki ticaret yolunun Karadenize uzanan bölümünü kontrol altında tutuyordu. Onlar Trabzon-Rum imparatorluğuna karşı 1348'de yapılan sefere Akkoyunlu Tur Ali Bey ve Bozdoğanlılarla birlikte katılmışlardı. Aşağı yukarı üzerinden bir asır geçtikten sonra Çepni aşiretinin reisi Aldi Bey II. 1467'de Uzun Hasan Bey'e katıldı ve 1473'deki Osmanlılara karşı sefere iştirak etti.

Aldi Beğ şehzadeler arasındaki taht mücadelesinde Sultan Halil'e karşı Yakub'u destekledi; fakat 1488'den sonra kaynaklarda ondan bir daha bahsedilmiyor. 16.yy.'da Çepnilerden bir cemaat Safaviler'e katıldı. Büyük bir bölümü ise Osmanlı ülkesinde kaldı(34).

33. Bilgi için bakınız, Woods, The Aqqoyunlu, IV.bölüm not 16, 21-84.

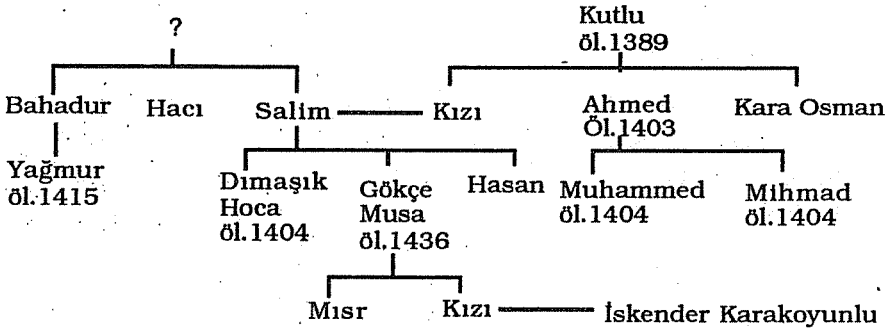
34. Paneretos, Atina, 1958, s.68; Çevirisi, Paris, 1824-36, s.439.; Clavijo, s.318-26

ÇİGANİ

Safeviler döneminde yıldızı parlayan bu aşirete Akkoyunlular'ın son dönemlerinde tesadüf etmekteyiz. Reisleri Mansur Bey ve oğlu Suhrab Bey, toprakları 1489'da Bican oğlu Süleyman Beğ tarafından feth edilene kadar Sultan Yakub'a hizmet etmişlerdir (35).

DÖGER

Kuzey Suriye'de yaşayan güçlü Oğuz-Döger aşireti hem Karakoyunlu hemde Akkoyunlularla ittifak yapmışlarsa da her iki devlete hiçbir zaman katılmamışlardır(36). 15. yy. başlarında Memlük devletinin kuzey sınırlarını akınlardan korumak için oluşturduğu Türkmen gücünün büyük bir kısmını Dögerler teşkil ediyordu. Onlar Kara Yülük-Kara Yusuf mücadelesinde önce Kara Yülük'ün sonra da Kara Yusuf'un yanında yer almışlardır. Bundan sonra gittikçe güçleri zayıflamış ve 1415'de sahip olduğu yörelerden Diyar-ı Murdar'ın büyük bir bölümü Arap kabilelerine Diyarbekir'i de Akkoyunlular'a kaptırmışlardır. 1435 yılında Kara Yülük Osman Bey'in ölmesini fırsat bilerek Memlükler'in teşviğiyle Akkoyunlular'a saldırarak onları yenilgiye uğratmışlardır. Ancak bu onların yöredeki son başarıları olmuştur. Daha sonraki zamanlarda Akkoyunlu askeri şefleri arasında sadece bir kişi bulunmaktadır(37). Safevi devrinde onlar Türkmen Oymak içinde bulunuyorlardı(38).

35. Tarih-i Emîni, s.73b, 79a; Saray Arşivi, 5943; Şerefhân I, s.326-29; Röhrborn, Provinzen, s.46, Tarih-i Abbâsî, s.141.

36. Sümer, Karakoyunlular, s.31.

37. Akkoyunlu Döger ilişkileri için bak. *Diyarbakırîyye*, 53-54, 56-57, 77-79, 91, 121-23, 537; Makrizî, *Kitabü's-Süluk*, neşr: M.Ziade ve S.A.F. Aşur, 4 cilt, Kahire, 1934-73, V, s.291 İbn Hacer, *İnbaü'l Gımr*, neşr: H.Habeşi, I-III, Kahire, 1969-72, I, 266-67, III, 40; Nucumü'z-Zahire, VI, 7, 162, 342-43, 652 Şemseddin Sakavî, *el-Dow'al-Lami*, Kahire, 1934-36, s.219; Sümer, *Oğuzlar*, 241-52.

38. Sadıkî Afşar, *Tezkire-i Mecmal-i Havas*, neşr: Abdul Resul Hayyampur, Tebriz, 1948, s.121-122.

DUHARLU

İlk başlarda Akkoyunlular'la ittifak halinde olan Erzurum ve Bayburt Duharlular'ı 1410'da Armaniya'nın Kara Yusuf tarafından feth edilmesinden sonra Karakoyunlular'a katıldılar. 1434'de Kara Yülük Osman Bey Erzurum'u Duharlu'dan geri aldı; ancak şehir çok geçmeden tekrar Karakoyunlular'ın eline geçti. 1457'de Duharlular'ın Bayburt kolu burayı Uzun Hasan bey'e savaşız teslim etmişler; 1467 den sonra da bütün Duharlu aşireti Akkoyunlular'a katılmıştır. Akkoyunlular'ın yıkılması ve Doğu Anadolu'nun Osmanlılar tarafından feth edilmesinden sonra Duharlu aşireti yerinde kalmış ve arazileri Osmanlılarca tımar olarak geri verilmiştir(39).

DULGADİR, bak. ZUL-KADR

HACILU

Döger aşiretinin bir kolu olduğu muhtemel ve Karakoyunlular'ı oluşturan kabilelerden biri olan Hacılı aşireti 1467'de Cihanşah'ın ölmesinden sonra Uzun Hasan Bey'e tabi olmuşlardır. Uzun Hasan bey onları Arap'taki kalelerin muhafızı olarak görevlendirmiştir. Safeviler döneminde "Türkmen Oymak" içinde görülen bu aşiretin bir kolu da 18. yy.'da Orta Suriye ve Orta Anadolu'nun batı bölgelerinde yaşıyordu (40).

HAMZE HACILU

Hamze Hacilular'ın Diyarbekir ve Ahlat yörelerinde yaşayan Bozulus Türkmenlerdinden bir aşiret olduğu aşikardır. Kara Yülük Osman Bey zamanında Akkoyunlular'a katılan bu aşiret varlığını oğlu Hamza Bey devrinde gösterdi. Daha sonra imparatorluk devrinde Fars eyaletinde bulunan Hamza Hacılı taht mücadelesinde Sultan Halil'i davasını desteklediler. Bu sebepten onlar, aşiretler arasındaki savaşların başladığı ve onların Sufi Halil Bey Musullu'nun etrafında toplandıkları 1490 yılına kadar kaynaklarda görülmez. Safevi tarihçileri de Hamze Hacılı'dan bahsetmez. Ancak onlar 16. ve 18. yy.'a ait Osmanlı arşivlerinde öncesinde Bozulus sonrakinde ise Orta Anadolu'da yaşıyor olarak bulunmaktadır. Bugün Hamze Hacılı'dan

39. *Diyarbekriyye*, s.12-13, 108, 204, 241-42, 368-69, 426, 543-44; *Tarih-i Emîni* 71a, 72b, 80b, Göyünç, *Mardin Sarcağı*, s.139; Gökbilgin, s.40-41; F.Sümer, *Karakoyunlular*, 26 ve *Oğuzlar*, 146, 370.

40. *Diyarbekriyye*, s.457, 461-62, 471, 537; Tahmasb, *Tesktre*, s.13; Gaffari, Nusah, s.283; A.Reflk, *Anadoluda Türk Aşiretleri*, İstanbul, 1930, s.130, 147, 151, 202; Sümer, *Karakoyunlular*, s.30 ve *Oğuzlar*, s.146.

bir cemaat Güney Anadolu'da Antalya sahil bölgesinde yaşamaktadır (41).

HAYDARLU

Bozulus Türkmenlerinden olan Haydarlu aşireti Karakoyunlular'ı Akkoyunlu ülkesinden koğmağa çalışan Uzun Hasan'a destek verdikleri 1451-57 yılları arasında Akkoyunlu kaynaklarında geçmektedir. Safevi fetihlerinden sonra onlar Diyarbekir ve Armeniya yörelerinde kaldılar; ancak 17. yy.'da Bozulus Türkmenlerinin dağıtılmasıyla batı'ya yönelerek Orta Anadolu'da iskan oldular(42).

İNALLU

Afşar ve Bayatlarla birlikte görülen Kuzey Surtiye'de yaşayan İnallı aşireti 1407 ile 1418 arasında tedrici olarak Kara Yülük Osman Bey'e katıldı. Daha sonra Kızılbaş konfederasyonuna ve Afşar Oymak içine dahil oldular(43).

İSFENDİYARİ veya CANDAROĞULLARI

İsfendiyar (Candar)'ın Karadeniz bölgesinde kurduğu beyliğin cemaati olan bu grup Osmanlılar'ın Kuzey Anadolu sahilini 1459-61 yılları arasında fethetmesinden sonra Akkoyunlular'a katıldı. Sinop'un son İsfendiyarlı valisi olan Kızıl Ahmed, Sultan Halil'e karşı Hoy savaşında yer aldığı 1478'in sonuna kadar İran'da meskundu (44).

İVAZ

Haydarlu gibi bu Bozulus aşireti de Hasan Bey'in Karakoyunlu emiri Rüstem Tarhanla 15. yy. ortasındaki mücadelesinde ona yardım

---

41. *Diyarbakriyye*, s.133, 359; *Tarih-i Emîni*, 63b, 68b-69a; Budak Münşi Kazvini *Cavahirü'l-Ekber*, Leningrad nüshası, Dorn, 288, s.274a, 276a, 277a, not 5, 48; Refik, *Aşiretler*, s.219; Jean Paul Roux, *Les Traditions des Domanes de la Turquie meridionale*, Paris, B.Archeologie, XXIV cilt, 1970, s.27.

42. *Diyarbakriyye*, s.190, 198, 212, 277, Faruk Demirtaş, Bozulus Hakkında, *D.T.C.F.Dergisi*, VII (1949, s.32, not 9, 42-44, 49; Refik, *Aşiretler*, s.130 Sümer, *Oğuzlar*, 300.

43. Saubh VI, 281; Suluk IV, 464; Hacer III, s.171; Nücum.VI, s.389, 557; Halil el-Zahiri, *Zubtet-i Keşfü'l-Memalik*, neşr: P.Ravaisse, Paris, 1894, s.105; *Diyarbakriyye*, s.60, 640 ; Nigiristan 353; Ahmed Münşi Kumi, *Hülasatü'l Tevarih*, neşr: Hans Müller, *Der Chronik Hulasat el-Tevarih*, Wiesbaden, 1964, s.31, 32, 34, 98; *Tarih-i Abbasi*, s.1085; Sümer, *Oğuzlar*, s.152, 174-76, 191, 221-22, 229, 261-263, 284, 287, 302-4, 342-43.

44. Akkoyunlu idaresindeki İsfendiyarî ailesi için bak. R.Arat, *Yarlık I*, s.123; *Diyarbakriyye*, s.543; Emîni 75a, 77a.

etti. Nevarkı bundan sonraki devirlerde bu aşiretten bahsedilmiyor (45).

İZZEDDİN HACİLÜ

Akkoyunlular'ın beylik devrinde kaynaklarda sadece bir reisi zikredilen bu Bozulus aşireti, arşiv belgelerine göre devleti kızılbaşlar'dan kurtarmaya çalışan Sultan Murad'ın en büyük destekçilerindendi(46).

HARBENDELÜ

Şerefhan Bitlisi'ye göre bu aşiret Safevi fetihlerinden önce Akkoyunlu devletini oluşturan aşiretlerin bellibaşlılarındandı; ancak 14.yy.'da Kuzey Suriye'de görülen Harbendelu hiçbir Akkoyunlu kaynağında geçmez(47).

MAMAŞLU

Mamaşlu aşireti Kara Yülük Osman Bey devrinde Ali Bey reisliğinde Akkoyunlular'a katıldı. Ali Bey daha sonra Hamza Bey devrinde Divan reisliğine kadar yükseldi. 1444'de Hamza Bey'in ölümünden sonra o Mahmud b. Kara Osman'ın adaylığını destekledi. Mahmud Karakoyunlularca esir edilince Ali Bey bu kez Cihanşaha katıldı ve Kuzistan valiliğine tayin edildi. 20 yıl sonra onun neslinden gelenler bu bölgede Akkoyunlularla bir kez daha ittifak tazelediler. Kesin olmamakla beraber bu aşiret 17. ve 18. asırda Osmanlı arşivlerinde geçen Maraş bölgesinin Türkmen Mamalu aşireti ile aynı aşiret olması mümkündür(48).

MARDASI, bak. BULDUKANI

MİRANŞAHI

Akkoyunlu hanedan allesinin akrabası olan Miranşahlılar, Timurlu Sidi Ahmed b. Miranşah ile Kara Yülük Osman Bey'in kızı

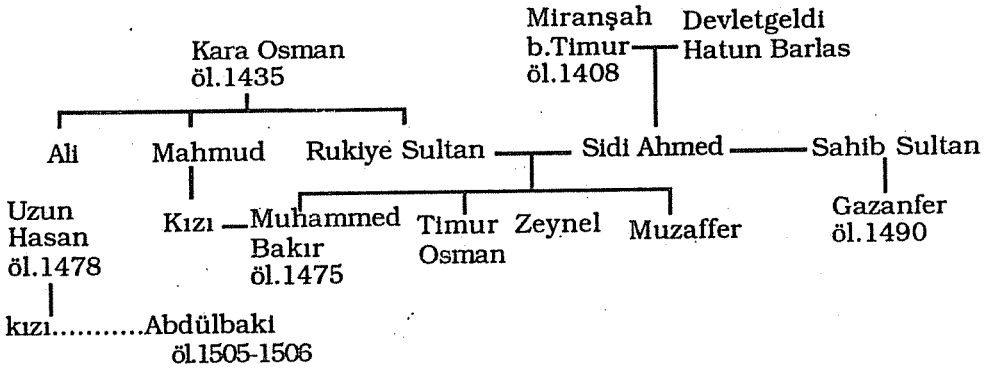
45. *Dişarbakriyye*, s.201, 236; Demirtayş, *Bozulus*, s.32, not 11, 48.

46. Saray Arşivleri, 8315; *Dişarbakriyye*, s.133; Demirtayş, *Bozulus*, s.32, not, 8, 48; Sümer, *Oğuzlar*, 148, 175.

47. Şerefhan I, 164; Subh VII, s.282; Zahiri, *Zübdet*, s.105; Don Juan de Persia (Uruç Bey Bayat), *Relaciones, Narciso Alonso Cortes*, Madrid, 1946, s.45; *Abbasi*, s.66, 971, 977; Sümer, *Oğuzlar*, s.152, 164, 174-76, 231, 302.

48. *Dişarbakriyye*, s.132, 147, 148, 169, 172; *Arz-name*, s.32; *Tarih-i Gıyasi*, 32; *Ahsen*, cilt XI, 322; Refik, *Aşiretler*, 66, 69-70, 111-13, 127-28, 171-73, 192-97.

Rukiye Sultan'ın 1401-1408 yılları arasında vuku bulan birleşmeleriyle ortaya çıkmıştır. Uzun Hasan Bey'in yine bir Mirdasi olan Ebu Said'i yenerek ortadan kaldırılması sonra onlar Akkoyunlu ülkesinde kalmışlar ve Osmanlı seferinde dikkate değer bir rol oynamışlardır. Onların Akkoyunlular devrinde en mümtaz mensubu Timur Osman olarak da tanınan Şerafeddin Osman Bey'di (49). Uzun Hasan Bey'e divan reisi olarak hizmet veren Osman Bey, taht kavgası sırasında Sultan Halil tarafını tutmuştur. Bununla birlikte Yakup devrinde de en güçlü emirlerden biri olmuştur. Onun üvey kardeşi Gazanfer ve yeğeni Abdu'l-Baki aşiretler arasındaki savaşa ön saflarda katılmış; bunlardan ancak Abdu'l-Baki bu gürültülü devirden sağ olarak çıkabilmiştir. Safeviler'in Akkoyunlular'ı ortadan kaldırmasından sonra Abdu'l Baki Herat'a Hüseyin Baykara'nın yanına kaçmış ve birkaç yıl sonra da Özbeklerle giriştiği bir savaş sırasında öldürülmüştür(50).

49. L.Bacque-Grammont, "Une Cettre du Prince Ottoman Bayezid b.Mehmed sur les Affaires d'Iran en 1480," *Studia Iranica*, II, (1973), s.229-24'de Osman ve Timur Osman isimli iki Miranşahlı Bey'i zikretmektedir ki az bir ihtimaldir.

50. Arat, Yarlık, s.135-37; Saray Arşivleri, 5486, 5814, 8569; Papazian, *Ukayz*, V; Feridun Bey I, s.288-89; Asnad, *Ez Timur*, s.590-92; Anonim, *Mutz el-Ensab fi Seceretü'l-Ensab*, Bibliothque Nationale, ancien fonds, persan 67, Paris, s.123a-b; Hüseyin Abiverdi, *Dov Asar ez Hüseyin-i Abwerdi*, Neşr:IraqAfşar, FIZ, XV (1968) s.50; Emîni 63 b, 65a-b, 80a, 85a, 107a; İ.Bitlisi II, 105b; Habib IV, 257-58, 387; Zahirüddin Babur Miranşahi, *Babür-nâme*, neşr: A.S.Beveridge, London-Leiden, 1905, s.175a-175b; Hafız Hüseyin, *Kerbela-i Tiflis*, *Ravzatü'l-Cinen ve Cennetü'l-Canan*, Neşr: Sultaü'l-Kurrai, 2 cilt, Tahran, 1965-70, s.445; Budak Münşî, s.274b, 275b, 277a; Ahsen, cilt XI, s.629-30.

MUSULLU

Temelde Akkoyunlular'ı oluşturan üç aşiretten biri ve ordunun sol kanadının reis aşireti olan Musullu, Kitab-ı Diyarbekriyye'de 1436'dan önce bahsedilmemesine rağmen Akkoyunlular daha Diyarbekir ve Armeniya yörelerine hakim olabildikleri devrede onlara katılmış olmalıdırlar(51). Akkoyunlular arasında taht kavgalarının cereyan ettiği dönemlerde aşiretlerin pek çoğu gibi onlarda ilkinde Hamza ve Şeyh Hasan 1451'de sonra da Uzun Hasan Bey'e destek vermişlerdir(52). Musullu aşiret reislerini en meşhurlarından biri olan Amir Bey, diğer meşhur kardeşi Sufi Halil Bey ilk kez 1468 olayları münasebetiyle zikredilirken, ilk defa 1457'de gözükmektedir(53). Timurlu Ebu Said'in ordusunun hezimetle uğratılmasındaki başarısı neticesinde o divan reisliği ve başkumandanlık makamlarıyla ödüllendirilmiş ardından da Şiraz valiliğine tayin edilmişti (54). Bunun yanısıra kardeşleri Sufi Halil Bey ve Bakır Bey sırasıyla biri Erran ve Şakki diğeri de Esterâbâd'a gönderildiler(55). 1472'de Osmanlı uç şehirlere ve Tokat ve Kayseri'ye düzenlenen akınlarda Akkoyunlu kuvvetlerinin başında bulunan Amir Bey çok geçmeden hastalanmış ve aynı yılın sonbaharında ölmüştür(56). İlerleyen yıllarda Ahmed Bey'in oğlu Gülabî ve kardeşleri Sufi Halil ve Bakır Bey'ler Irak-ı Arap, Fars, Horasan ve Gürcistan hudud gibi devletin önemli bölgelerinde hakimiyetlerini sürdürmüşlerdir(57).

---

51. *Diyarbekriyye*, s.122-23.

52. *Diyarbekriyye*, s.133, 185.

53. *Diyarbekriyye*, 265, 273-74, 390-91, 462.

54. *Diyarbekriyye*, 481, 485-86, 544.

55. *Diyarbekriyye*, s.544, 547.

56. Domenico Malpiero, *Annali Veneti dall'anno 1457 a 1500*, 2 cilt, Florence 1843-44, s.82; *Tarih-i Gıyasî* 54; *Bitlisi II*, 97b, 99b; Ahsen, C.XI, 524, 526; Amir Bey'in 1473'deki Otlukbeli savaşında bulunduğunu *Şerefhan*'daki (I, s.448-49) kaydı teyid edecek başka bir belge yoktur.

57. *Arz-nâme*, s.27; *Eminî*, s.65b, 173a-b; *Gıyasî*, s.57; Ahsen, c.XII, s.532, 535 *Müneccimbaşı*, *Camî'ü'd-Düvel*, Esad Efendi Kütüb. 2103, s.636 b.

Taht kavgası sırasında Sufi Halil ve Bakır Beyler'in Sultan Halil'in yanında Hoy savaşına katılmaları ve kaybetmeleri sonucunda devlet ile Musullu aşireti arasında bir soğukluk girmiş; ancak çok geçmeden barışma sağlanmıştır. Sultan Yakup döneminde Sufi Halil Kirman (1479) ve Memlûk (1480) seferleriyle 1481'de Bayındır Bey'in yenilgiye uğratılmasında büyük rol oynamış bu sayede de dönemin en güçlü adamlarından biri olmuştur. Sultan Yakub'un en büyük oğlu Baysungur'un atabegline tayin edilen Sufi Halil önce Fars eyaleti ve Bahri eyaletinin komutanı olmuş ancak bir süre sonra da Gürcü hududlarına tayin edilmiş; 1489'da Tiflis'in geri alınmasında etkili olmuştur. Kardeşi Bakır Bey yeğenleri Gülabî ve Pulad Beyler Yakup devrinde rahat bir hayat yaşamışlardır. 1490'da Sultan Yakub'un ölmesiyle birlikte Sufi Halil Bey'in grubu Akkoyunlu kışlağında onu devletin bir numaralı adamı ilan ettiler. Bu duruma Bicanoglu Süleyman Bey'in isyanı sonucu Sufi Halil, Bakır ve Gülabî Beyler ölmüşler; bununla beraber Musullu aşiretinin nüfusu birkaç yıl daha sürmüştür.(58)

Gülabî Bey'in oğlu II Amir Bey, 1507'de beraberindeki pekçok Musullu ile birlikte Diyarbakır'da Safeviler'e katıldı. Amir Bey daha sonraları Amir Han olacak ve Horasan genel valisi, Şah İsmail'in en büyük oğlu Tahmasb'ın atabeyi ve şahın mühürdarı olarak yeni devletteki en nüfuzlu kişilerden biri oldu. Bundan başka kardeşi İbrahim Bey'de Tahmasb döneminde Bağdat valiliğine tayin edildi. Buna ilave olarak da amcaları Bakır Bey, torunun Şah İsmail; torunlarından birinin kızının da Tahmasb'la evlenmesi sonucu Safevi hükümdar ailesiyle akraba oluyordu. Bunlardan da önemlisi Musullu aşireti Akkoyunlu konfedere aşiretlerinin Safevi devleti içinde eritilmesi için kurulan Türkmen Oymağın reis aşiretiydi(59). Onların Diyarbakır ve Armeniya'da kalmış diğer bir bölümü de 16.yy. Osmanlı tahrir defterlerinde Bozulus halkı arasında geçmektedir.(60)

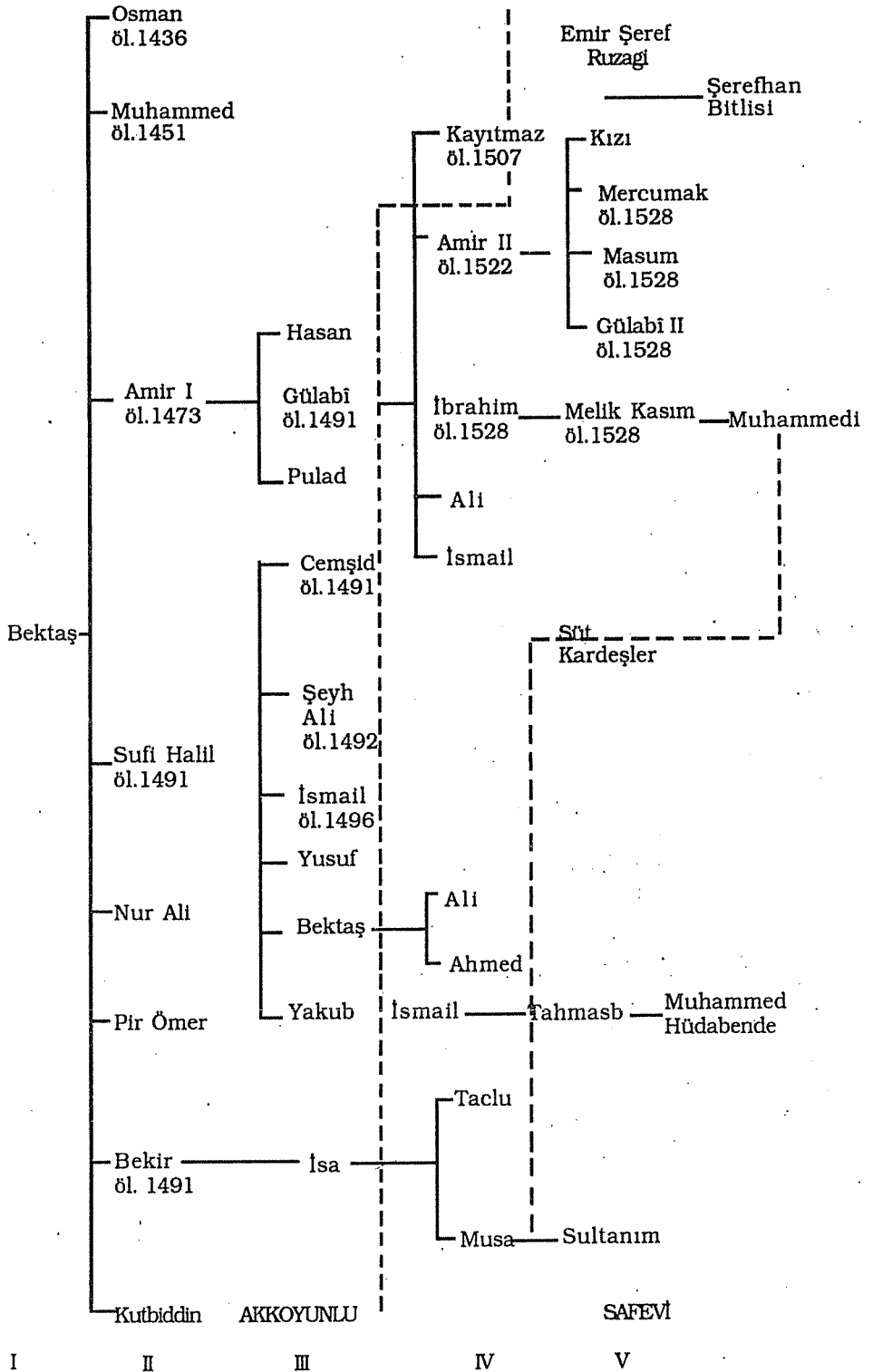
---

58. Saray Arşivi, 6474, 8569, 10736; Emîni, 63b, 65b, 71b, 75a, 79a, 80a, 82b, 91b, 93b-95a, 96b, 99a, 110a, 111a, 116a-b, 122a-123b, 159a; Ahsen, c.XI, 628-32; Nusah, s.254; Gülşeni, s.49a-b, 56b-57a, 70b-75a; Pedro Teixeira, *Relaciones de'l Origen, descendancia y Succession de los Reyes de Persia, y de Hurmuz Antwerp*, 1610, s.43-44; Ayrıca bak. V.bölüm not 27.

59. Musullu aşireti Habibu's-Siyer, Ahsen, c.XI ve Tarih-i Abbasi gibi Safevi kaynaklarında geçmektedir. Onun Türkmen Oymak içinde liderliği için ise bak. Röhrborn, Previnzen, s.45-46.

60. F.Demirtaş, *Bozulus*, 31-32, not 7, 50; Daha geniş bilgi için bak. F.Sümer, *Oğuzlar*, s.148, 175, 231.

Gülabî Bey'in oğlu II Amîr Bey, 1507'de beraberindeki pekçok Musullu ile birlikte Diyarbekir'de Safevîler'e katıldı. Amîr Bey daha sonraları Amîr Han olacak ve Horasan genel valisi, Şah İsmail'in en büyük oğlu Tahmasb'ın atabeyi ve şahın mühürdarı olarak yeni devletteki en nüfuzlu kişilerden biri oldu. Bundan başka kardeşi İbrahim Bey'de Tahmasb döneminde Bağdat valiliğine tayin edildi. Buna ilave olarak da amcaları Bakır Bey, torununun Şah İsmail; torunlarından birinin kızının da Tahmasb'la evlenmesi sonucu Safevî hükümdar ailesiyle akraba oluyordu. Bunlardan da önemlisi Musullu aşireti Akkoyunlu konfederé aşiretlerinin Safevî devleti içinde eritilmesi için kurulan Türkmen Oymağın reis aşiretiydi(59). Onların Diyarbekir ve Armaniya'da kalmış diğér bir bölümü de 16.yy. Osmanlı tahrir defterlerinde Bozulus halkı arasında geçmektedir(60).

PAZUKİ

Pazuki aşireti Gerger'in Memlük valisinin onlardan bir kısmını kıtale uğrattığı ve bunun sonucu olarak kalelerini Uzun Hasan Bey'e teslim ettikleri 1464 yılında Akkoyunlularla ilk kez işbirliğine gittiler. Yakub Bey devrinde nüfuzunu Armaniya'da artıran Pazuki reisi Halid Bey, Çemişkezeği de kendine yurt edindi. İlk başlarda Şah İsmail'e itaat yemini eden Halid Bey onların Hucduvan'da 1512'deki beklenmedik yenilgisinden sonra Akkoyunlu şehzadesi Sultan Murat b.Yakub'un topraklarını ele geçirdi. Halid Bey'in soyundan gelenler daha sonraları Safevî devletinin hizmetine girmişler ve 16.yy.'ın sonuna kadar Eleşkirt ve daha sonra da Simman, Firuzkuh ile Orta İran'ın kuzeyindeki Huvar yörelerinin sahibi olmuşlardı(61).

---

59. Musullu aşireti Habibu's-Siyer, Ahsen, c.XI ve Tarih-i Abbâsî gibi Safevî kaynaklarında geçmektedir. Onun Türkmen Oymak içinde liderliği için ise bak.Röhrbörn, Previnzen, s.45-46.

60. F.Demirtaş, *Bozulus*, 31-32, not 7, 50; Daha geniş bilgi için bak. F.Sümer, *Oğuzlar*, s.148, 175, 231.

61. Saray Arşivi, 5842y, 5943; Nücum, VII, s.730; İbn Tanrıverdi, *Havadisü'l Duhur*, neşr: W.Popper, Berkeley, 1930-31, VIII.cilt, s.466-67-473-74, 490-94, 500-01, 508; Sakavi, el-Dow IV, s.77; Şerefhan I, s.184, 257, 328 ve devamı; Abbâsî 644, 646, 799, 800, 1089.

PURNAK veya PİRNEK

Akkoyunlu devletinin en önemli aşireti ve ordunun sağ kanadının reis aşireti olan Purnaklar, aynı zamanda Akkoyunlu hükümdar ailesinden kız almış tek aşiretti. Onlar Kara Yülük Osman Bey'in damadı Kuh Ahmed Purnakla birlikte 1421 yılında Karakoyunlu İskender Bey'le yaptıkları savaş sırasında ilk defa zikredilmektedirler(62). İlk taht kavgaları sırasında önce Hamza Bey'i ardından da Şeyh Hasan'ı desteklemiş olan Purnaklar 1451'de Uzun Hasan Bey'e katıldılar ve onun hükümdarlığı döneminde tam bir sadakat gösterdiler(63). Musullu gibi Purnak aşireti de Yakub Bey ile Sultan Halil arasındaki taht mücadelesi sırasında iki guruba ayrıldılar; ancak Yakub'un zafer kazanmasından sonra da yeni idarenin yönetiminde birleştiler. Sultan Yakub'un hükümdarlığı döneminde onlar Şah Ali Bey vasıtasıyla Irak-ı Arab ve Mansur Beyin elindeki Fars eyaletlerinde güçlü bir hale geldiler(64).

1490 yılında Sufi Halil Bey Musullu'nun devleti ele geçirmesi ve aşiretler arasında savaşların başlamasıyla Irak-ı Arab ve Fars'ın Purnakları güçlü bir kuvvet olarak kendini gösterdi. Musullu gailisi ve Süleyman Bey Bican'ın gailisi geçtikten sonra onlar tahta Rüstem b. Maksud'u geçirmeye çalışan Bayandur'a katıldılar, bu suretle yeni idarede büyük bir nüfuz kazandılar. Fars ve Irak-ı Arab'daki hakimiyetleri devam etti ve merkezi idaredeki güçleri askeri diktatör Eybe Sultan Bayandur'dan sonra ikinciydi. 1497'de Akkoyunlu devletindeki güçlerini Ahmed b. Uğurlu'nun (Göde Ahmed) yaptığı bir takım reformlar sonucu bir ara kaybeder gibi oldularsa da onun ölümünden sonra tekrar eski güçlerine kavuştular. Akkoyunlular'ın son yıllarında onlar 1503'de Şah İsmail'e yenildikten sonra Bağdat'ta hükümdarlığını sürdürmeye çalışan Sultan Murad b. Yakub'a destek vermişlerdir(65).

---

62. *Diyarbakriyye*, 82, 113.

63. *Diyarbakriyye*, 120, 131-33, 147, 171-73, 185, 198, 225-26, 229, 232, 242, 260-61, 266, 281, 418, 468-482, 499, 512, 542, 546, 547, 555, 559; Yarlık, 176; G.Angiolelo, "A Short Narrative of the Life and Acts of the King Usso Cassano, Çev.Gerey, London, 1873, s.92-93; Ahsen, c.XI, 535.

64. 1478-90 arası Pürnekler hak.bak. Eminî, 64b, 75b, 80a-b, 116a, 162a-b, 190b; Bitlîsi II, 145a.

65. Habib IV, s.443, 492-93; Bitlîsi II, 145a-146b; Ahsen, c.XI, s.630, 631, 632-33, 35; cilt XII, s.11, 12, 13, 14, 16, 20, 21, 22, 24-25, 62, 73.

Şah İsmail'in 1508'de Bağdad Purnaklarını kıtalden geçirmesinden sonra onlar 15-20 yıl içinde İran siyaset sahnesinden çekildiler. Onların Diyarbekr ve Armeniya'da yaşayan diğer bir bölümü ve reisleri Osmanlı hükümdarları tarafından taltif gördüler (66). Bununla birlikte daha önce Türkmen Oymak içinde görülmeyen başka bir Purnak gurubu Azerbaycan'ın genel valiliği gibi çok önemli bir göreve sahip olarak 16.yy.'ın sonunda Safevi kaynaklarında tekrar görünmektedirler(67).

KAÇAR, bak.BAYAT

KARAMANİ veya KARAMANLU

Akkoyunlular döneminde bu ismi taşıyan iki ayrı cemaat vardı. İlki önce Akkoyunlu müttefiki sonrada sığıntıgahı olan Karamanlı Beylerinin matiyetidir. Bunların en sonuncusu olan Kasım Bey Karamanî Akkoyunlu kaynaklarında en son olarak 1478'de geçmektedir(68). İkinci grup ise 15.yy.'ın başında Barda ve Gence yöresine yerleşmiş olan Emir Karaman'ın neslidir. Karakoyunlu devletinin çökmesinden sonra onlar Akkoyunlular'a katıldılar ve kaynaklarda son olarak Hoy savaşı sırasında geçmişlerdir(69). Yine bu ikinci grup Şah İsmail Safevi'nin ilk destekçilerindendi ve 19. yy.'da Şirvan ve Şakki yörelerinde yaşıyorlardı(70).

KOCA HACILU

Bu aşiret Kara Yülük Osman Bey döneminde Akkoyunlular'a katılmış olmasına rağmen kaynaklarda ilk defa Hamza Bey'in döneminde geçmektedir. Uzun Hasan Bey'i rakibi Şeyh Hasan'ı 1451'de ortadan kaldırmasından sonra Koca Hacılı Musullu ve Purnak aşiretleriyle birlikte Uzun Hasan Bey'e katıldılar (71). Onlar

---

66. Demirtaş, *Bozulus*, s.50; Gökbilgin, s.42; Nusah , s.257.

67. Ahsen, c.XII, s.483, 485, 487; Ayrıca Demirtaş, *Bozulus*, 32-34, not 14, 42 44 ve Sümer, *Oğuzlar*, 148, 175, 281, 313.

68. Emîni, 61a.

69. Emîni, 80b, ileriki bilgiler için bak. *Diyarbekriyye* 467; Ahsen, c.XI, 510; Colophons, 319; Sümer, *Karakoyunlular*, 26-27.

70. Don Juan 46; Abbasi, 261, 270, 806, 1088; İram, 16.

71. *Diyarbekriyye*, 131-33, 150-151, 180, 185, 199, 233.

Uzun Hasan Bey'in yaptığı büyük fetihlere iştirak ile devleti yeniden düzenleme çabalarına katıldılar. Bilhassa Sultan Halil'in idari eyaleti olan Fars'da güçlü bir şekilde bulunan Koca Hacılı aşiretinden Hüseyin Bey Sultan Halil'in Divan reisi, veziri ve en büyük oğlu Elvend'in atabeyi idi (72). Bununla beraber Sultan Halil'in tahtı kaybetmesinden sonra kaynaklarda tekrar geçmez. 16.yy.'da ise onları Osmanlı idaresindeki Diyarbekir ve Armeniya yörelerinde görüyoruz(73). Safevi oymakları arasında ise görmüyoruz.

KUTBEYLU, bak.AFŞAR

RABİAH

Akkoyunlular'ın genelde hasımane bir tavır takındıkları Orta Suriye'nin (74) Arab kabilelerinden biri olan Banu Rabiah'ın reisi Musa Bey Uzun Hasan Bey'in yüksek hakımiyetini tanımış ve sık sık maiyyetinde bulunmuştur(75).

SA'DLU

Karakoyunlu devletini oluşturan en önemli aşiretlerden biri olan ve orta Aras vadisinde (Çukur-ı Sa'd) yaşayan Sa'dlular 1468'den sonra Akkoyunlular'a katıldılar; ancak devlette önemli bir rolleri olmadı. Onlar daha sonra Kızılbaşlar'a katıldılar ve 16.yy. boyunca Safevi hizmetinde bulundular.(76)

ŞAM-BAYAT, bak. BAYAT

ŞAMLU

Akkoyunlular'a hiç bir zaman katılmamış olan ve Safevi devletinin esas unsurlarından biri Şamlu aşireti Yakub Bey devrinde 1486 tarihinde Şamlu Olayları adı altında bir belgede geçmektedir. Buda şöyle olmuştur:

---

72. *Diyarbekriyye*, 243, 273, 380-81, 482, 540; *Arz-nâme*, 21; *Emirî*, 63a, 91b.

73. Gökbilgin, *Akkoyunlu Ümerası*, s.41, Ayrıca bak., *Bozulus* 31 not 6 ve Sümer, *Oğuzlar*, s.175.

74. *Diyarbekriyye*, 66, 89, 164, 166, 169, 383.

75. İbn Aca, *Kitab-ı fî Tarih-i Yaşbek al-Zahiri*, 148a; *Diyarbekriyye*, 233, 281, 485.

76. *Diyarbekriyye*, 543; Ahsen, c.XII ve *Tarih-i Abbasi'deki* bilgilere ek olarak Sümer, *Karakoyunlular*, 20-23; Ayrıca bak., *Papazian*, *Kopohie* I, XXI, XXIII, XXV.

Şamlu aşireti Urfa yakınlarında bir Osmanlı muhbirini öldürür. Bunu haber alan Yakub Bey Memlûklerle çatışma halindeki II.Beyazıd döneminde Akkoyunlu-Osmanlı ilişkilerini tehlikeye sokmamak için Süleyman Bican ve Timur Osman Bey'i Şamlu üzerine gönderdi. Akkoyunlu emirleri Diyarbakır'e ulaştıklarında Yakub Bey'in Şamlu reisleriyle Tebrizde anlaşma yaptıkları haberi geldi (77).

TABANLU

Diyarbakır ve Armeniya'nın bu göçebe aşireti Akkoyunlu kaynaklarında sadece bir kez zikredilmektedir. Bununla birlikte Tabanlu, daha sonraki Osmanlı arşivlerinde ilkinde Bozulus halkı içinde ikincisinde ise Orta Anadolu'da gösterilmektedir (78).

URDAKLU

Urdaklu aşireti Akkoyunlu kaynaklarında geçmez; ancak Safeviler devrinde Türkmen Oymak'ın bir parçası olarak gözükmektedir(79).

YURTÇI

16 yy. Osmanlı tahrir defterlerinde Bozulus içinde görülen bu aşiret 1451'de Uzun Hasan Bey'in Şeyh Hasan'a karşı seferinde bir reis ile temsil edilmiştir(80).

ZU'L-KADIR

Bazı reislerinin Karakoyunların hizmet ettiği bu aşiret Akkoyunlular'a sık sık muhalefet halinde olmuştur. 1456 yılında olan Fırat suyu savaşında bir Zu'l-Kadirli grubunun Uzun Hasan Bey Saflarına katılmasıyla ilk ittifak gerçekleşmiş oluyordu(81). Yine onlardan büyük bir zümre 1473' deki Otlukbeli savaşında Akkoyunlu-

---

77. Saray Arşivi, 8569.

78. *Tarih-i Gıyasi*, 17,50; Demirtaş, *Bozulus*, 47; Refik, *Aşiretler*, 67, 77, 146, 171-172, 179-81, 185, 197.

79. Abbasi, s.1085.

80. *Diyarbakıriyye*, 198 (Karşılaştı, *Bozulus* 32, not 13 ile); *Bozulus*, 50.

81. *Diyarbakıriyye*, 254.

lar'ın yanında bulunmuştur(82). Daha sonraki devirlerde Zu'l-Kadir beyi Ala'üddevle fiyasko ile sonuçlanan Sultan Murat b. Yakub'un dünürü olma teşebbüsü gibi Diyarbekirdeki bir Akkoyunlu şehzadesini tahta geçirmeye kalkışmıştı(83). Bunun yanında İsmail Safevi'nin ilk müttefikleri arasında olan diğer bir Zu'l-Kadir grubu Safeviler'in bu İranlı rakiplerini berteraf etmesinde onlara yardımcı oldu.

ZRAKİ

Komşuları olan Buldukaniler'in tersine Tercil, Atak, Nusad ve Diyarbekir'in kuzeybatısındaki Eynedar'ın Zraki aşireti belgeleri 1426 yılında Akkoyunlular tarafından feth edilmesine kadar Kara Yülük Osman Bey'e karşı mücadele ettiler (84). 1446-47 yılları arasında Uzun Hasan Bey ile Zraki reisi Ömer bey'in kızı arasında evlenme yoluyla bir ittifak kurulmuş olmasına rağmen Zrakiler 1460 yılına kadar Akkoyunlular'a itaat etmediler(85). Bu duruma rağmen Akkoyunlu-Zraki ilişkileri Yakub devri boyunca iyi bir şekilde sürdü. Zraki aşireti Diyarbekir'in Kızılbaş istilasına uğradığı 1504 yılında Zu'l-Kadiriler'in yönetimine girdi (86).

---

82. Yarlık I, 73-75; *Ahsen*, c.XI, 535.

83. *Zu'l-Kadir Fetihnamest*; *Gülşeni*, 103b ve devamı; Nusah, 257.

84. *Diyarbekriyye*, s.49, 57, 95.

85. *Diyarbekriyye*, 210, 268, 387; *Şerephan I*, 250.

86. *Zu'l-Kadir Fetihnamest*, 139; *Şerephan I*, 251.

